

Radosław Osiński

„W krzywym zwierciadle”

 Filmoteka Szkolna

 Filmoteka Narodowa
Instytut Audiowizualny

 Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

WSPÓLFINANSOWANIE

 POLSKI
INSTYTUT
SZTUKI
FILMOWEJ

Kiedy w sztuce mamy do czynienia ze zjawiskiem krzywego zwierciadła?

- Gdy system logonomiczny staje się coraz bardziej autorefleksywny (daje się zauważyć kiedy nowatorstwo zaczyna wyprzedzać standaryzację) i coraz częściej w krytyczny sposób odnosi się do historii swojego rozwoju, wówczas pojawia się dyskurs parodiowy. W tym momencie zaczyna się konwencjonalne nasycenie, po którym następuje przesycenie – wtedy okazuje się, że niektóre dające się zidentyfikować chwytły oraz motywy były nadużywane i w efekcie nadmiernego wyeksploatowania utraciły wartość nowości.
- D. Harries, *Konserwatywne transgresje i kanoniczne konkluzje*, przeł. G. Nadgrodkiewicz, „Kwartalnik Filmowy” 2006, nr 56, s. 7-8.

STYLIZACJA

- PARODIA
- PASTISZ
- CYTAT
- ALUZJA
- TRAWESTACJA
- PARAFRAZA

Źródła parodii w *Hydrozagadce*

- KOMIKS

**Bohater wyposażony jest w atrybuty, które od razu przywołują na myśl postać Supermana:
podobny kostium z inicjałem pseudonimu, peleryna, nadludzka siła, zdolność latania.**

Zarówno As, jak i Superman, prowadzą podwójne życie – na co dzień As chce być znany jako Jan Walczak, niepozorny kreślarz w biurze projektowym.

Schematy filmów komiksowych

- pojawia się czarny charakter, który burzy porządek przedstawionego świata;
- zwierzchnik powierza głównemu bohaterowi zadanie przywrócenia ładu;
- bohater spotyka atrakcyjną, niedostępną dla niego kobietę;
- bohater pokonuje przeszkody, które stawiają przed nim wrogowie;
- czarny charakter uzyskuje przewagę nad bohaterem i jest o krok od urzeczywistnienia planów, a więc trwałego zagwarantowania sobie statusu dyktatora reguł nowego porządku rzeczywistości;
- następuje ostateczna konfrontacja bohatera z czarnym charakterem, bohater rozprawia się ze Złem, przywraca harmonię świata i zdobywa wdzięki ukochanej.

Komiksowy obraz świata superbohaterów opiera się na wyraźnej opozycji Dobra i Zła. Czyste Dobro upersonifikowane w postaci Asa, musi stawić czoło swojej antynomii – czarnemu charakterowi. Rolę tę pełnią doktor Plama wraz z maharadzą Kawuru, których złowieszczym planem jest pozabawienie warszawiaków wody. Przeciwnicy Asa mają na swe usługi rzesze agentów, dysponują nowoczesną technologią i nieograniczonymi środkami finansowymi, posiadają tajną, śmiertelną broń – krokodyla.

- Komiksowi bohaterowie *Hydrozagadki* oznaczają umowność i sztuczność świata przedstawionego na ekranie. Funkcjonują jako „zdegradowane mity”, tzn. uosabiają pewne wartości absolutne, jak np. Dobro i Zło, a jednocześnie wyrażają dystans do tych wartości.

- Postaci filmu Kondratiuka są tak skonstruowane, że swoim wyglądem, każdym słowem i gestem komunikują, że reprezentują Dobro lub Zło „do kwadratu”. Bohaterowie nieustannie demaskują funkcję, jaką pełnią w ekranowej rzeczywistości, przypominają, że są tylko fikcyjnymi ikonami Dobra i Zła

Gra aktorska w *Hydrozagadce*

- charakterystyczna dla konwencji groteski skłonność do nadekspresji, przesady i wyolbrzymienia, objawiająca się np. emfazą w głosie (najwyrazistszy przykład – filmowa kwiaciarka), czy karykaturalnymi reakcjami (np. demoniczny śmiech Plamy).

Język bohaterów *Hydrozagadki*

- „Pan jest diabłem”
- „Ja jestem częścią owej siły, której władza pragnie zawsze czynić zło, a dobro sprowadza”
- „Superman w nomenklaturze światowej”
- „As się nie spóźnia”
- „On jest cudowny, gdybym miała jego zdjęcie, nosiłabym je zawsze przy sobie”.

Źródła parodii w *Hydrozagadce*

- SOCREALIZM

- SOCREALIZM

- ideologiczna indoktrynacja wszelkich dziedzin życia społecznego, przede wszystkim kultury i sztuki. Pod koniec lat 40. polskie związki i stowarzyszenia twórcze proklamowały socrealizm jako obowiązującą doktrynę artystyczną. Przed nową sztuką postawiono konkretne zadania: kształtowanie pozytywnego obrazu przemian w kraju, utwierdzenie o słuszności przyjętej ideologii, mobilizowanie do uczestnictwa w organizowaniu socjalistycznego państwa, modelowanie wizerunku idealnego obywatela – człowieka pracy.

- Socrealizm, podobnie jak kultura popularna, chętnie korzystał ze struktur mitycznych. Sztuka, nauka, publicystyka czasów stalinowskich miały gotowe rozwiązanie każdego problemu, jak również jednoznaczną i bardzo prostą wizję świata, opartą na dychotomicznym podziale między swoistym *sacrum* i *profanum*: kapitalizm i socjalizm, my i oni, dobro i zło, stare i nowe. Nie było elementów neutralnych. [...] bohaterowie socrealistyczni często bywali stylizowani na mitycznych herosów.
- P. Zwierzchowski, *Zapomniani bohaterowie. O bohaterach filmowych polskiego socrealizmu*, Warszawa 2000, 46.

CZEGO UCZY NAS POLSKI HEROS W *HYDROZAGADCE*

- „As nigdy nie odmawia w słusznej sprawie”,
- „Ponieważ szanuje spokój społeczny i dobro publiczne, nie wyrwę tych drzwi, żeby rozprawić się z panem”,
- „Ważne jest przestrzeganie przepisów BHP”,
- „To alkohol! Największa trucizna! Prawdziwego mężczyznę zabija alkohol!”,
- „Nóż to jak zapalka w ręku dziecka, tym bawić się nie wolno”,
- „Kobieta zawsze narażona jest na niebezpieczeństwo. Obowiązkiem mężczyzny jest bronić kobiety i odwrotnie – otaczać ją opieką”.

Playboy jako anty-wzór.

Postawą i prozachodnimi upodobaniami („czytam Timesa, pijam tylko Valentine’a, palę Winstony..”) daje fatalny przykład konsumpcyjnego stosunku do życia.

*Hydrozagadka jako krzywe zwierciadło
języka nowomowy*

Polska Kronika Non-Camerowa nr 1

- **Kronika Non-Camerowa?**

Polska Kronika Filmowa dążyła do stworzenia własnego języka opisu i interpretacji

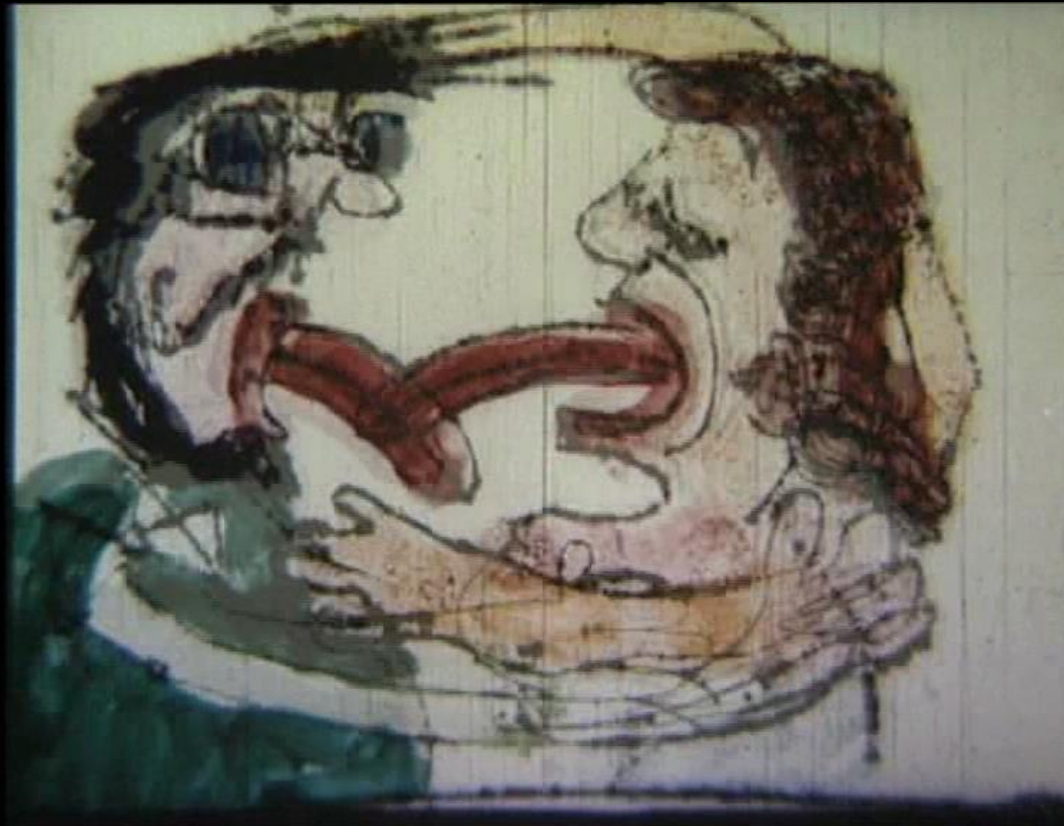
- transformacja języka urzędowego do dokumentu filmowego;
- zamieszczanie fragmentów oficjalnych przemówień, cytowanie w komentarzu haseł i sloganów, wykorzystywanie tychże haseł jako tytułów i podtytułów oraz wizualizacje, na przykład przez zamieszczanie w filmie plansz z napisami czy też „wyławianie” kamerą wszechobecných transparentów propagandowych;
- wydobywaniu nowych sensów i jakości przez umiejętne łączenie komunikatu werbalnego z obrazem. Decydujące znaczenie miał tutaj dobór słownictwa, składnia, rozkład akcentów. Często ukrywano perswazyjność komunikatu, potwierdzano prawdziwość i słuszność wygłaszanych tez. Informacja mogła służyć jako omówienie bądź kontrast do pojawiającego się na ekranie obrazu, mogła też być wykorzystana na zasadzie symbolu, odwołania czy skojarzenia. Musiała jednak spełniać najważniejsze warunki przekazu propagandowego.

-
- Ukochany kraj, przerysowany kraj

**Przykład satyrycznej aluzji do wizerunków sierpa i młota
we fladze Związku Radzieckiego.**

**Konwencja groteski w prezentowaniu postaci
i panujących między nimi relacji.**

Antropomorfizacja obiektów

Antonisz uzupełnia kanon konwencji
przedstawieniowych rzeczywistości PRL
– zwłaszcza w Polskiej Kronice Filmowej –
o estetykę brzydoty, satyrę polityczną,
groteskę i karykaturę.

- Podstawowe funkcje języka propagandowego to informacja, rytualizacja i nakłanianie. Wszystko w celu formowania postawy odbiorcy. Informacja jest zbiorem przekazów wyselekcjonowanych przez nadawcę, nakłanianie służy skutecznemu osiągnięciu zamierzonych celów, rytualizacja zaś pełni rolę szczególnie ważną – podporządkowuje bowiem odbiorcę stałej i niepodważalnej sytuacji komunikacyjnej w ramach wszechobecnej propagandy. Trwanie i powszechność komunikatów propagandowych ma szczególne znaczenie.
- M. Cieśliński, *Piękniej niż w życiu. Polska Kronika Filmowa 1944-1994*, Warszawa 2006, s. 18.

Jakie konkluzje na temat Polski w dobie PRL przynoszą kolejne materiały filmu Antonisza:

- *W kleszczach kryła* – państwowe dążenia do modernizacji i unowocześnienia gospodarki nie służą zaspokojeniu rzeczywistych potrzeb społeczeństwa, są wręcz realizowane kosztem zaspokojenia tych potrzeb;
- *Kronika kulturalna. Fotoplastykon sanacyjny zlikwidowany* – władze usuwają z przestrzeni publicznej wszystko, co może budzić skojarzenia z niepodległością Polski;
- *Tajemnica U-27* – władze podsycają atmosferę wrogości wobec irracjonalnych sił z zewnątrz, obwinianych za sabotowanie gospodarki;
- *Wytrysk ropy naftowej w Karlinie* – w państwie panuje chaos organizacyjny; rządzący wydają błędne decyzje dotyczące gospodarki.
- *Sytuacja we wszech-świecie* – kraj ogarnięty jest biedą, kryzysem i zamętem społecznym, których źródła władze wskazują w irracjonalnych, niezależnych od polityki państwa zjawiskach.

**Fałszywe nuty
- dźwięk i muzyka w filmie**

Przykładowe pytania problemowe

- Czy *Hydrozagadka* i *Polska Kronika Non-Camerowa* bawią dzisiaj?
- Czy parodia wymaga od widza erudycji?
- Czy istnieją jakieś związki między parodią a anty-utopią?
- Jakie cechy mógłby mieć współczesny polski As, a jakie jego przeciwnicy?
- Czy dzisiejsze programy informacyjne są obiektywne?
- Czy filmowy komiks może być arcydziełem?

Bibliografia

- Cieśliński Marek, *Piękniej niż w życiu. Polska Kronika Filmowa 1944–1994*, Warszawa 2006.
- Giżycki Marcin, *Nie tylko Disney. Rzecz o filmie animowanym*, Warszawa 2000.
- Łuczak Maciej, *Wniebowzięci, czyli jak to się robi hydrozagadkę*, Warszawa 2004.
- Talarczyk-Gubała Monika, *PRL się śmieje! Polska komedia filmowa lat 1945–1989*, Warszawa 2007.
- Obremski Wojciech, *Krótką historia sztuki komiksu w Polsce (1945-2003)*, Toruń 2005.
- Szyłak Jerzy, *Komiks: Świat przerysowany*, Gdańsk 1998.
- Andrzej Kondratiuk, red. Marek Hendrykowski, Poznań-Konin 1996.
- Nowakowski Jacek, *Filmowa twórczość Andrzeja Kondratiuka*, Poznań 1999.
- Harries Dan, *Konserwatywne transgresje i kanoniczne konkluzje*, przeł. G. Nadgrodkiewicz, „Kwartalnik Filmowy” 2006, nr 56.